BLOGI

Käteisen käytön muuttuminen ja vähittäismaksamisen hinta

7.2.2022 – Raha ja maksaminen

KIRJOITTAJA
Tuomas Välimäki
Johtokunnan jäsen

Vähittäismaksaminen on muuttunut vuosien saatossa oleellisesti. Verkkokauppa vaatii sähköisen maksutavan käyttöä, korttimaksaminen on esimerkiksi lähimaksuominaisuuden ansiosta entistä sujuvampaa ja pandemia on osaltaan vaikuttanut monien kulutustapoihin ja maksutottumuksiin. Tässä blogikirjoituksessa käyn läpi Suomen Pankin viimeaikaisiin selvityksiin pohjautuen käteisen merkityksen muuttumista, vähittäismaksamisen hintaa ja tulevaisuudennäkymiä nyky-Suomessa.

Käteisen käyttö

Käteistä on euroalueella (myös Suomessa) liikkeellä enemmän kuin koskaan. Tällä hetkellä eurosetelistön arvo ylittää 1 500 miljardia euroa, mikä on noin 4 500 euroa jokaista eurokansalaista kohden ja lähes 8 % euroalueen bruttokansantuotteeseen suhteutettuna. Vielä vuosituhannen vaihteessa markkasetelistö oli alle 2 % tuolloiseen bruttokansantuotteeseemme verrattuna.

Vaikka käteistä on liikkeellä enemmän kuin koskaan, sen käyttö maksuvälineenä on hiipunut parissa vuosikymmenessä. Kun markka-ajan lopussa suurin osa, jopa lähes kolme neljäsosaa vähittäiskaupan tapahtumista maksettiin käteisellä Suomessa, tämä osuus on enää korkeintaan neljänneksen suuruusluokkaa.[1],[2] Maamme onkin ollut yhdessä muiden Pohjoismaiden ja Alankomaiden kanssa edelläkävijä sähköisten maksuvälineiden kehityksessä. Globaalissa tarkastelussa käteinen kuitenkin jatkaa eniten käytettynä vähittäismaksamisen maksuvälineenä.[3]

Erot käteisen kysynnän ja maksuvälinekäytön kehityksissä osoittavat käteisen aseman korostuneen arvon säilyttäjänä – onhan käteinen likvidein mahdollinen varallisuuden muoto. Tavallisesti inflaatio syö enemmän käteisen kuin korkoa tuottavien varallisuusmuotojen ostovoimaa. Viime vuosina, samaan aikaan kun maksaminen on

1. Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (europa.eu). Suomenkielinen tiivistelmä eurojärjestelmän tutkimuksesta https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2020/tuoreen-space-tutkimuksen-mukaan-kateinen-yha-suosituin-maksutapa-euroalueella-korona-muuttanut-maksukayttaytymista/.
2. Ks. https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2020/tuoreen-space-tutkimuksen-mukaan-kateinen-yha-suosituin-maksutapa-euroalueella-korona-muuttanut-maksukayttaytymista/.
3. Honing Debate on the Future of Money – Cash Essentials.

siirtynyt enenevässä määrin sähköisiin välineisiin, inflaatio on ollut historiallisen hidasta, alle keskuspankin hintavakaustavoitteen. Niinpä keskuspankit ovat globaalisti pitäneet ohjauskorkonsa matalalla, euroalueella jopa negatiivisena jo useiden vuosien ajan. Näissä oloissa käteisen vaihtoehtoiskustannus on ollut minimaalinen, mikä on varmasti osaltaan edistänyt käteisen kysyntää varallisuuden muotona. Nähtäväksi jää muuttuuko tämä kehitys inflaation kiihtymisen ja edessä olevien korkojen nousujen myötä.

Teknologinen kehitys tehostaa ja helpottaa myös maksamista, eikä Suomen Pankilla ole halua sitä estää. Käteisen asema maksuvälineenä on kuitenkin edelleen tärkeä useista syistä: i) käteinen on yleisimmin käytetty maksuväline sadoille tuhansille suomalaisille, ii) keskuspankkirahaan pohjautuvan maksutavan olemassaolo turvaa yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämättömän maksamisen jatkumisen erilaisissa häiriötilanteissa[4] ja iii) se myös rajoittaa yksityisten maksuvälineiden tarjoajien mahdollisuuksia kasvattaa maksamiseen liittyviä kustannuksia.

Eurokäteisen merkitystä korostaa myös euroseteleille ja -kolikoille EU-lainsäädännössä annettu laillisen maksuvälineen status.[5] Tämä tarkoittaa sitä, että velallisella on aina oikeus kuitata velkansa nimellisarvoon eurokäteisellä. Keskeinen tekijä yksityisten maksuvälineiden, kuten pankkitileillä olevan liikepankkirahan, arvon taustalla onkin mahdollisuus muuntaa varat lailliseksi maksuvälineeksi eli käteiseksi.

Vaikka asema ainoana laillisena maksuvälineenä tekee siitä uniikin, käteisen kolme ylläkuvattua hyötyä saavutetaan vain siinä tapauksessa, että sitä käytetään jatkossakin riittävässä määrin päivittäisessä maksamisessa. Tämä puolestaan edellyttää sekä käteisen helpon saatavuuden että sen laajan hyväksyttävyyden varmistamista. Me Suomen Pankissa olemme käteislinjauksillamme pyrkineet vaikuttamaan tähän.[6] Näistä keskeisimpinä voidaan pitää sitä, *että peruspankkipalveluihin kuuluvien käteisen nosto- ja talletusmahdollisuuden täytyy olla yksityisasiakkaille riittävässä määrin maksuttomia* ja sitä, että *käteinen tulee hyväksyä maksuvälineenä kaikissa kansalaisille merkittävissä palveluissa*.

Käteisen saatavuus Suomessa

Suomalaiset pankit tarjoavat yleisesti asiakkailleen kohtuullisen määrän maksuttomia nostomahdollisuuksia. Käteistä saa nostettua käteisautomaateista, tietyistä pankkikonttoreista ja eräiden kauppaketjujen kassoilta. Käteisautomaatit ovat olleet jo pitkään keskeisin käteisen jakelukanava Suomessa. Niiden osuus nostoista on ollut 90 prosentin suuruusluokkaa.[7] Suuremmat eurosetelit sekä eurosummat on kuitenkin nostettava pankkikonttoreista. Kauppojen kassoilta eurokäteistä on voinut nostaa

4. Myös koronapandemian aikana eurokäteisen liikkeeseenlasku kiihtyi edelleen ihmisten varautuessa kriisiin lähes kaikissa euromaissa paitsi Suomessa, jossa käteisnostot kasvoivat vain maltillisesti ks. https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/kateista-kerrytetaan-kriisiaikoina-suomessa-vankka-luottamus-maksamisen-ja-rahahuollon-toimivuuteen/.

5. Ks. https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2017/kateinen--ainut-laillinen-maksuvaline/.

6. Ks. https://www.suomenpankki.fi/fi/media-ja-julkaisut/puheet-ja-haastattelut/2018/tuomas-valimaki-maksamisen-murros/.

7. Ks. https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/maksuliiketilastot/taulukot/.

vuodesta 2013 lähtien. Varsinkin haja-asutusalueilla, jossa lähimmälle käteisautomaatille saattaa olla pitkä matka, kauppojen palvelu on joltain osin täydentänyt käteisen nostomahdollisuuksia.

Meillä tärkein käteisen jakelukanava, eli automaattiverkosto on muita euromaita harvempi. Lisäksi käteistä kaupan kassalta – palvelun käyttö on jäänyt Suomessa hyvin vähäiseksi. Viime vuonna Suomen Pankissa selvitettiin käteisen alueellista saatavuutta Suomessa.[8]

Käteisautomaattiverkostojen analyysistä voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, kuinka helposti käteisnostopalvelut ovat saavutettavissa maan eri osissa. Tutkimuksessa selvitettiin koko Suomen osalta neliökilometreittäin asukkaiden keskimääräistä etäisyyttä lähimmästä käteisautomaatista. Suomessa väestö on jakaantunut maantieteellisesti hyvin epätasaisesti, eikä liene yllätys, että automaattiverkosto seuraa läheisesti väestötiheyttä eri alueilla.

Laskelmista havaittiin, että Etelä-Suomen kasvukeskuksissa on lyhyin matka nostamaan käteistä. Tällä hetkellä puolet suomalaisista asuu alle 1,5 kilometrin etäisyydellä lähimmästä käteisautomaatista, mutta vastaavasti prosentilla meistä etäisyys ylittää 25 kilometriä. Uudellamaalla jopa 94 % väestöstä asuu alle 5 kilometrin päässä automaatista. Pisimmät etäisyydet löytyvät puolestaan Lapista, Ahvenanmaalta, Kainuusta sekä Pohjois-Pohjanmaalta. Käteisautomaattiverkoston supistuminen vaikuttaisi nopeasti suureenkin joukkoon kansalaisia, sillä lähes puolet maamme kunnista on joko kokonaan ilman automaattia tai vain yhden automaatin varassa.

Vaikka käteisen käyttö maksuvälineenä on viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana selvästi vähentynyt ja korvautunut lähinnä korttimaksujen käytöllä, käteisen saanti on pysynyt vielä kohtuullisen kattavana ajatellen väestökeskittymien tarpeita. Käteisautomaattiverkoston tiheys lähestyy kuitenkin kannattavuusrajoja erityisesti harvaan asutuilla alueilla. *On tärkeää määritellä, mikä on kansallisesti riittävä käteispalveluiden taso ennen kuin pandemian tuomat rajut muutokset romahduttavat palveluverkoston tuon tason alle.*[9]

Vähittäismaksutapojen kustannuksista

Tavalliselle kuluttajalle maksutavan valinta riippuu ensisijaisesti sen käytön sujuvuudesta ja hinnasta. Maksamisen sujuvuus korreloi maksutapahtuman nopeuden kanssa, mutta toki siihen sisältyy myös maksuvälineen hankinnan helppous (erityisesti käteisnostot). Kuluttajan maksutavan valintaa ei ole Suomessa juurikaan pyritty ohjailemaan sen kustannustehokkuuden perusteella. Lähtökohtaisesti kauppa veloittaa tuotteen nimellishinnan riippumatta siitä maksetaanko se esim. luottokortilla tai käteisellä. Kaupalle sen sijaan eri maksutavat voivat tuottaa varsin erilaisia kustannuksia. Hintojen eriyttämisen mahdottomuuden vuoksi kaupankin osalta keskeisin päätös liittyy kuitenkin siihen, hyväksyykö se tiettyä maksutapaa laisinkaan. Tuotteiden hinnoittelun riippumattomuus maksutapaan liittyvistä kustannuksista ei

8. Ks. https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/kateisen-saatavuudessa-isoja-alueellisia-eroja-suomessa/.
9. Koronan vaikutuksia rahahuollon kestävyyteen on tarkasteltu maaliskuussa artikkelissa https://www.eurojatalous.fi/fi/2021/artikkelit/kateisen-tulevaisuus-suomessa-lailla-turvattava-peruspalvelu/.

välttämättä ole omiaan yhteiskunnallisesti kustannustehokkaimman ratkaisun näkökulmasta.

Vaikka maksamisen kustannukset ovat melko pieniä yksittäisten maksutapahtumien osalta, suurien volyymien vuoksi maksamisen kustannuksilla on kuitenkin kansantaloudellista merkitystä. Jatkuvasti kehittyvät sähköiset maksutavat ovat pankkitoiminnan digitalisoitumisen myötä tehostaneet sähköistä maksujen välitystä, ja toiminnassa on hyödynnettävissä merkittäviä mittakaavaetuja.

Vähittäismaksamisen kokonaiskustannukset olivat vuonna 2018 Suomessa arviolta 646 milj. euroa, eli noin 0,3 % suhteessa bruttokansantuotteeseen.[10] Käytännössä maksamisen kustannusten selvittämisen tekee kuitenkin vaikeaksi se, että keskeisten osapuolten, pankkien ja kaupan lisäksi toimintaan osallistuu lukuisia palveluntarjoajia. Näin päällekkäisten tuotto- ja kustannuserien vähentäminen lisää laskelmiin liittyvää epävarmuutta. Kokonaisuuden kannalta eri maksutapojen kustannuksista on kuitenkin päädytty melko luotettaviin arvioihin. Vähittäismaksamisen kokonaiskulut saattavat kuitenkin olla hieman suurempia kuin kyselyistä ja muista tilastoista ja tilinpäätöksistä lasketut arviot.

Vuonna 2018 yksittäinen korttimaksu maksoi Suomessa noin 15 senttiä ja käteismaksu 22 senttiä. Käteismaksun yksikkökustannus pankeille on pysynyt viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana likimain ennallaan, vaikka käteisen käyttö on puolittunut. Tämä johtuu siitä, että myös käteisen jakelu- ja käsittelyverkosto on pystynyt sopeutumaan tehokkaasti käteisen volyymin laskuun. Käteinen oli pankeille ainoa edelleen selvästi tappiollinen maksutapa, vaikka pankit ovatkin pystyneet puolittamaan käteisestä niille aiheutuneet tappiot viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.[11]

Sähköisessä maksunvälityksessä ensisijaisesti järjestelmien ylläpidosta, valvonnasta ja kehittämisestä muodostuvat kiinteät kulut kattavat yleensä suuremman osan kustannuksista. Tämän johdosta sähköisten maksujen yksikkökustannukset ovat pienentyneet maksamisen digitalisaation myötä. Pankit pystyivät vuonna 2018 kattamaan sähköisten maksutapojen kustannukset suoraan niistä saatavilla tuotoilla.

Kauppiaille eri maksutapojen hyväksymisestä aiheutuneet kokonaiskustannukset olivat arviolta 194 miljoonaa euroa vuonna 2018, mikä oli noin 0,5 % suhteessa koko vähittäiskaupan liikevaihtoon. Kasvaneen digitalisaation edut eivät kuitenkaan näytä viime vuosina täysin hyödyttäneen vähittäiskauppaa.

Lopuksi

Kaiken kaikkiaan vähittäismaksamisen suhteelliset kustannukset ovat Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, hyvin alhaisia myös kansainvälisti vertaillen. Pohjoismaissa maksamisen digitalisaatio on edennyt ripeästi ja suuriin eurooppalaisiin maihin verrattuna pankkijärjestelmä on keskittyneempi. Maksamisen palveluissa sähköisiä

10. Sintonen ja Takala, 2022: Vähittäismaksamisen kustannukset: Mitä maksaminen maksaa, Suomen Pankin Yleistajuiset selvitykset -sarja 2022 (A:128).
11. Käteispalveluiden suorien kustannusten vastapainona näiden palveluiden tarjonta kasvattaa pankeissa pidettävien talletusten määrää ja siten tuottaa niille vakaan ja halvan rahoituskanavan.

maksutapoja on otettu nopeasti käyttöön ja käteisen käyttöosuus vähittäismaksuissa on alhainen.

Monet meistä maksavat nykyään pääasiassa sähköisillä maksuvälineillä. Käteisen käytön vähenemistä on vaikea pysäyttää, eikä sitä pidäkään tehdä, kunhan kehitys on kuluttajalähtöistä. Toisin sanoen, jos käteisen vähentyminen heijastaa ihmisten halua maksaa sähköisiä välineitä käyttäen, nykykehitystä voidaan pitää huomattavasti tasapainoisempana, kuin jos muutoksen ajurina on käteisen saatavuuden tai hyväksyttävyyden hiipuminen.

Riippumatta käteisen käytön hiipumisen taustatekijöistä, meidän on osaltamme kuitenkin huolehdittava käteisen saatavuuden ja käteisen käyttömahdollisuuksien riittävästä tasosta vielä pitkään. Mikäli viimevuosien kehitys kuitenkin jatkuu ja jopa nopeutuu, tulee meidän osaltamme varmistaa, että käteismaksamisen ohelle saadaan luoduksi vaihtoehtoinen tapa maksaa keskuspankkirahalla, joka turvaa riittävän määrän vaihtoehtoisia maksutapoja kansalaisille.

Avainsanat

sähköinen maksaminen, korttimaksaminen, maksaminen, käteinen